

Dr. med. Josephus Constantius og „Giftmordet“ på Oberstløjtnant de Clary.

Af K. Carøe.

Imellem de læger fra sydlige lande, som i det 17de århundrede søgte mod Norden — og det var ikke så få — er Josephus Constantius en af de hidtil mindst kendte, omgivet af et vist mystisk skær og fristende en ret mærkelig skæbne som læge i Norge og Sverig.

Indtil han i 1679 første gang nævnes i Kristiania, var alt, hvad der hidtil vidstes om ham, at han 10. Febr. 1673 i en alder af 25 år blev immatrikuleret i Leyden som philosophiæ studiosus og da kaldes Joseph Constancius Romanus. Ling. Ital. Mag.

Constantius er da rimeligvis født i Rom eller i alt fald i Kirkestaten c. 1648; men hvad der har ført ham til Leyden, hvorhen kun få Italianere drog, og hvor han 12. Juli 1677 blev dr. med.*), og hvorledes han 2 år senere er kommet til Norge, er hidtil ubekendt; det kunde ligge nært at antage, at han som flere andre udenlandske læger er kommet til Danmark under den skånske krig 1675—1679, men noget bevis herfor kan ikke føres.

I 1679 har han vistnok praktiseret i Kristiania, han har i alt fald der 14. Oktober udstedt en kvittering for 62 rdl.; ved nytårstid 1683 var han imidlertid bosat i Fredrikstad, og her indtraf de begivenheder, som pådrog ham mistanke for at have begået giftmord på en højtstående officer.

I slutningen af 1682 boede Constantius i Fredrikstad i samme hus som vicekommandanten, oberstløjtnant Antoine de Clary de Foucher¹⁾ og var dennes læge — flere har der næppe været i den lille by — men han var i hvert fald på den tid ikke militærlæge.

I begyndelsen af Januar 1683 havde Clary været et besøg i Kristiania og var der blevet angrebet af en heftig kolik, en lidelse, som han tidligere flere gange havde lidt af; han havde da søgt hjælp hos en der bosiddende fransk læge d'Alquie²⁾, som hurtigt havde helbredet ham; 11. Januar var han kommet tilbage til Fredrikstad, hvorfra det var hans hensigt kort efter at rejse til København i vigtige anliggender.

*) Hans doktordisputats har følgende ret mærkelige titel: »Jura Pathologica Inauguralia pro Manibus Antiquorum contra Pseudo-Nepotes Augustissimo Apollinis Tribunali etc. Publice Allegat Josephus Constantius Romanus, A. d. 12. Julii loco horisque consuētis. Lugdunu Batavorum. Apud Viduam et Heredes Elsevirii Academ. Typograph. 1677.

I denne rejse blev han imidlertid forhindret ved et pludselig nyt anfald af sin gamle sygdom, underlivskolikker, der tog et så voldsomt forløb, at der hos ham opstod formodning om, at han havde været genstand for et giftmordsforsøg og i den anledning tilkaldte d'Alquie, der efter Clary's død gjorde alt for at bestyrke denne mistanke og særligt søgte at rette den mod Constantius uden dog direkte at turde sigte denne derfor.

Skönt der i de forhør, som senere skal refereres, intet bestemt udtales om et mindre godt forhold mellem Clary på den ene side og kommandanten, oberst Rochleng³), og nogle af officererne på den anden side, synes det dog af dem tydeligt at fremgå, at Clary har mistænkt disse, og da særligt kommandanten, for at have foreledet Constantius til at forgive ham for at forhindre hans rejse til Köbenhavn, der muligvis netop har haft disse personlige stridigheder til grund.

En så alvorlig sag måtte selvfølgelig vække opsigt, og der må vist straks være sket indberetning til kongen derom, thi allerede 24. Febr. 1683 kom der fra Christian V befaling til den kommanderende general grev Wedel³) om gennem medikus, fiskal, Clary's skrivelser, hans enke og hans folk at undersøge sandheden af beskyldningen om forgiftning, hvorefter grev Wedel 2. Marts 1683 gav krigsfiskal Riedemann⁴) ordre til sammen med dr. d'Alquie at rejse til Fredrikstad og der foretage undersøgelser, og særligt i overværelse af de to doktorer og stadskirurgen at lade liget obducere, hvis det ikke var begravet, og ellers at påvise tegnene til forgiftning. Til at assistere ved undersøgelsen beordredes löjtnanterne Frandsen⁵) og Harbou⁶). I ordren siges der, at Clary stod i begreb med at foretage en rejse til Köbenhavn i vigtige anliggender, da han pludselig blev syg og døde; denne pludselige sygdom havde dog ikke forekommet andre så mærkelig som en skrivelse fra ham til dr. d'Alquie, der havde fremkaldt bestyrtelse hos alle, da han i denne beklagede sig over at have fået gift, hvorfor han bad d'Alquie om at komme hurtigst og tage medikamenter med sig. Denne i disse lande næsten uhørte begivenhed var kommet kongen for øre og havde bevirket befalingen om undersøgelse.

I henhold til denne ordre begav Riedemann sig da til Fredrikstad, hvor han optog et forhør, der fylder 80 tæt skrevne foliosider på tysk, hvortil hører 21 bilag. Af dette forhør og dets bilag er det følgende et stærkt forkortet uddrag, idet der selvfølgelig i vidneforklaringerne er en mængde gentagelser; her er den forklaring, som Clary's enke⁸) afgav, udførligst gengivet, da den er den fyldigste; af de følgende forklaringer er i reglen kun medtaget, hvad der fremkom af nyt eller afvigende i dem, men tillige særligt alt, hvad der har hentydning til beskyldningen for forgiftning.

Med disse forberedelser var der imidlertid hengået så lang tid, at først 8. Marts 1683, en måned efter Clary's død, skulde ligåbningen foretages af kirurg Friedlieb⁹⁾ i overværelse af de to læger, generalmajor Löwenhielm¹⁰⁾ og de to löjtnanter i det hus, hvor både Clary og Constantius havde bolig. Liget viste sig imidlertid, da kisten blev åbnet, at være i så fremskreden forrådnelse, at begge læger og kirurgen var enige om, at en obduktion ikke lod sig foretage, og at det navnlig på grund af de indre deles »putrescens« ikke vilde være muligt at påvise giftens virkning. Constantius foreslog da, at d'Alquie skulde udtale sin formening om den bibragte gift, i hvilken form den var indgivet, og hvilke dele den havde angrebet, men d'Alquie erklærede, at det vedkom ikke sagen, hvorledes og i hvilken form giften var givet, det var nok, at Clary var forgivet, således som han selv havde skrevet, liget viste tilstrækkelige ydre tegn herpå; han havde været her så hurtigt som muligt efter Clary's død og ønsket obduktion, men man havde ikke villet tillade det, ladet ham arrestere og truet ham, skönt han havde forpligtet sig til at demonstrere giften og hvilke dele den havde angrebet.

Kirurg Friedlieb blev ikke afhört, men gav 15. Marts skriftligt svar på 9 spørgsmål, som fiskalen havde stillet ham; han erklærede i disse svar, at han intet kendte til Clary's svagheit, at dennes tjener havde forlangt forskellige medikamenter af ham, som han ikke havde, at Constantius ligeledes havde forlangt nogle medikamenter af ham, som han heller ikke havde, men nogle andre medikamenter, som Clary ønskede, havde han fået; han havde ikke selv været hos Clary eller været kaldet til ham.

Da det således ikke ved obduktion havde været muligt at oplyse noget, skred fiskalen til afhöring af vidnerne og da först den afdödes enke. I disse forhör nævnes de to læger så godt som aldrig ved navn, men betegnes henholdsvis som den italienske og den franske doktor.

Enken forklarede, at Clary efter at være kommet hjem fra Kristiania havde været besværet af kolikker 23., 25. og 26. Januar og hver gang brugt Constantius' medikamenter, hvorefter smerterne var ophörte. Fredag 26. Januar havde Constantius ordineret ham en »purgation«, et afföringsmiddel, som han skulde tage næste morgen; han havde först smagt på det og sagt, at det smagte skarpt og bittert; derefter havde han taget c. 3 spiseskefulde og var derpå gået i seng igen; efter 2 timers forløb begyndte midlet at virke, og han stød da op og havde derpå haft 14—15 »sedes«, afföringer; han var blevet oppe, men kunde intet nyde uden noget hönseködsuppe. Afföringen vedblev hele natten, så at han til sidst fölte sig meget mat og afkræftet. Söndag 28. Januar gik nogenlunde, men afföringen vedvarede; han nöd kun lidt hönse-

ködsuppe, var om aftenen et kort besög hos sin ven pastor Dahl, vedblev at have rivende smerter i underlivet og endnu natten til Mandag 7—8 sedes. Mandag 29. Januar gik også nogenlunde, han spiste lidt tyndtflydende, havde 5—6 sedes og udtalte, at da han ikke var stærk af naturen, kunde han umuligt udholde dette; men han var dog lidt ude at spadserere på volden. Natten til Tirsdag vedvarede afföringen, men dagen gik ganske godt, så at han havde nogle venner hos sig og spiste ret godt. De fölgende 4 dage, Onsdag, Torsdag, Fredag og Lördag gik også ret godt, men den besværlige afföring vedblev. Om Lördagen tog han afsked med sine venner, da det var hans hensigt at rejse til Köbenhavn om Mandagen, og spiste om aftenen et godt måltid, hvorefter 3 sedes om natten. Söndag 4. Februar stod han tidligt op, da han vilde rejse til Kjölberg og Trosvik for at tage afsked med generalmajorerne Löwenhielm og Cicignon¹¹); han gik dog först en tur på volden, men hävde stadigt smerter i underlivet og fölte sig mat og gik derfor ind til Constantius, til hvem han beklagede sig over den stærke endnu virkende purgation. Derpå gik han ind til sig selv, satte sig til at læse i en fransk bog ved kakkelovnen, fik et glas varm vin og bad hustruen om hurtigt at klæde sig på, da han nu vilde tage afsted; men kort efter sprang han pludseligt op, kastede bogen fra sig og styrtede i seng, hvor han klagede sig höjt over ulidelige smerter og skreg: »Jeg dör! Jeg dör!«. Constantius kom hurtigt til, ordinerede noget mod kolikkerne og gav ham et klyster; men smerterne vedblev uafbrudt fra kl. 8 om morgenen til kl. 4 om eftermiddagen, da han syntes at falde i sövn; da han atter rörtc sig, og hustruen havde sat sig hos ham, sagde han, at smerterne havde været så stærke, at han troede, at han skulde dö. Derefter holdt smerterne op i nogle timer, men kom derpå igen så heftigt, at han vred sig som en orm; de vedblev hele natten indtil Mandag 5. Februar, da Constantius atter gav ham noget mod kolikkerne og et klyster. Mandag morgen kl. 7 begyndte han at kaste op og underlivet at svulme, hvad der ængstede ham meget; han sagde da, at han havde fået gift og bad hustruen gå ind til Constantius for at spørge ham, hvad der kunde dæmpe opkastningerne, og sige, at han var vis på, at han havde fået gift. Da hun kom til Constantius, stod denne i vinduet og svarede blot på hendes spørgsmål, at Clary selv var så klog, at han vidste, hvad han havde fået, hvilket svar hun bragte manden, der atter sendte hende ind til Constantius, som da forordnede mælk og et klyster, dog ikke som de forrige gange men af mælk, og gav hende noget til at smöre underlivet med. Opkastningerne vedblev dog hele Mandag hver halve time, men Clary mente derved at komme af med det onde i sig.

Om middagen sendte han bud efter pastor Dahl¹²⁾ og borgemester Duns¹³⁾ og viste dem det opkastede med de ord, at han havde fået noget ind, hvoraf han måtte dø; thi siden den indtagne purgation havde han ikke haft ro dag eller nat. Smerterne og opkastningerne vedblev til efter midnat, da de tog lidt af, men han følte sig meget mat og kraftløs, hvorfor Constantius gav ham en hjertestyrkning, »et cordiale«*); derefter følte han sig lidt bedre, men hver gang han drak noget, fik han hikke.

Tirsdag 6. Februar vedblev smerterne og opkastningerne, men han håbede dog på bedring, så han kunde rejse til Köbenhavn om Fredagen, hvilket han stadigt talte om. Om aftenen blev opkastningerne endnu stærkere, så at det ængstede omgivelserne meget, det opkastede så anderledes ud op lugtede således, at ingen næsten kunde nærme sig sengen; han klagede stærkt over smerterne, og alt, hvad han drak, som suppe, mælk og lignende, kom straks op, så at Constantius til sidst også »despererede« og ikke vidste, hvad han mere skulde give ham; han begyndte at blive kold på hænderne, og kold sved brød frem, hvorfor han forlangte noget brændevin, hvormed han gned hænderne.

Onsdag morgen, 7. Februar, lod Clary Constantius hente og bad atter om noget mod de ulidelige smerter; mellem kl. 8 og 9 befalede han fændrik Wilde¹⁴⁾ at skrive et brev til dr. d'Alquie, men da han ikke var tilfreds med det, dikterede han ham følgende brev, som han selv underskrev og forseglede, mærkeligt ikke alene ved sit fransk, skönt Wilde kaldes »den franske fændrik«, men også ved at være dateret 6. Februar:

»Monsieur! Je suis enpoisonnés fait moi j cett amitié de jour et nuit au plus vité avec toute forte de m'edicamants pour tell et d'au'tre m'aladie puisque quel s'aproche de ma vie. Je croij que vous vous depaicheré jour et nuit à venir.

votre tre chere amis et serviteur.

De Clary.

Fridrichstad, Le 6. Febrier 83.«

Brevet har til udskrift: »Monsieur, Monsieur d'archiel docteurs presence. ito, ito, itissime. Christiania.

Dete till den franske docter i Christiania wenlige till hendis«.

I løbet af dagen vedblev opkastningerne, og kræfterne tog af; han drak lidt vin, men kastede det atter op med voldsomhed og næsten dødsangst, og derefter vedblev han uafbrudt at kaste op til kl. 10 om aftenen; da var kræfterne helt udtømte og hænder og fødder kolde, men han forlangte dog at blive areladt på foden,

*) Muligvis *Aqva cordialis ex succis*, Timæi hjertevand.

hvorfor kompagnifeltskær Augustus Hohlfeld blev hentet og årelod ham; da det var sket, sagde han, at man skulde lade blodet flyde, og man kunde da hverken af hans tale eller væsen mærke, at døden var nær. Efter at foden var forbundet, lagde han sig atter og sov i næsten 2 timer, hvad der gav omgivelserne godt håb; da han vågnede, vendte han sig om i sengen og bad om noget hönseköd-suppe, lå derefter med åbne öjne og foldede hænder og bad; önskede derpå at komme op og at få sengen redet; medens man var i færd dermed, sank han pludselig om i de omgivendes arme og döde kl. 1 om natten. Han havde under sygdommen ikke klaget over hede, törst eller anden besvær, kun over smærter i underlivet.

Af en række spørgsmål, der i bestemt form blev forelagt enken og besvarede af hende, fremgik det, at Clary for 5 år siden havde haft stærke kolikanfald, og at hans mange rejser havde taget meget på hans kræfter; han havde ikke nydt noget andetsteds eller beklaget sig derover; han havde kun fået medicin af Constantius; de indgivne medikamenter havde hjulpet ham godt, kun over afföringsmidlet havde han beklaget sig og sagt, at det voldte ham döden; han havde kun været ude som tidligere omtalt og heller ikke nydt andet end som nævnt; pigen havde i reglen lavet maden, men undertiden han selv »på fransk«; han havde intet nydt uden for huset eller fået noget indbragt; han havde fortalt, at han allerede for nogle år siden havde fået gift men var blevet kureret, og at han da havde haft de samme symptomer; under sygdommen havde han oftere sagt, at han var forgiven; det opkastede så først ud »wie ein Zeug, so in der See fließt« og på norsk kaldes »Monader«; det havde først været grönt og gult og trådtrækkende, til sidst brunligt og af usigelig stank; hun kunde ikke oplyse noget om, at han havde klaget over eller haft mistanke til nogen eller formodning om, hvem der havde forgiven ham; de personer, der havde været hos ham, var fændrik Wilde, stenhugger Heintz¹⁵), en soldat Peter Richert, deres to piger, pastor Dahl, borgemester Duns, proviantsforvalter Andersen¹⁶), kommandanten oberst Rochlenge, oberstløjtnant de Cardes¹⁷), major Löwenklau¹⁸) og stykkaptajn Mikael Jansen¹⁹); dr. d'Alquie havde sagt til hende, da han kom fra Kristiania, at Clary havde fået gift, herfor havde han ikke alene hans brev, men han havde også fundet tegn på legemet, som bekræftede det; han havde forlangt af hende, at der skulde foretages obduktion, og ingen kunde bevise, at hun havde modsat sig det, tværtimod sagt, at man skulde göre, hvad der var rigtigt, hun rådede hverken fra eller til, men kommandanten havde ladet hende vide, at der skulde indgives skriftlig begæring derom, og da hun ikke vilde det, havde han ikke villet tilstede obduktion; Clary havde ikke efterladt noget skriftligt; kaptajn Mennitz²⁰) havde

senere tilbudt, at alle omkostningerne ved obduktionen skulde blive refunderede; om forgiftningen kunde hun ikke sige andet, end at Clary flere gange under sygdommen havde sagt: »Jeg er bange for, at de forfører den italienske doktor til at forgive mig«.

Efter fiskalens anmodning afgav pastor Dahl en skriftlig erklæring, i hvilken han udtaler, at Clary tidligere havde lidt af kolikker, som Constantius havde helbredet ham for; 28. Januar havde Clary besøgt ham og fortalt ham, at et afføringsmiddel, som han havde taget, endnu virkede stærkt, hvorfor han ikke vilde drikke noget koldt öl, som han bød ham. Derefter var han 5. Februar blevet kaldet til Clary, der havde sagt, at han havde fået gift, og flere gange: »Jeg må dö!«. Clary havde bedt ham forhøre hos Constantius, hvad denne mente, hvorfor han var gået ind til ham; han havde sagt, at det var en heftig kolik, »men hans pine lader sig anse, ligesom den forgiftig var«, hvilket han havde meddelt Clary. Senere blev han samme dag hentet til Clary, der bad ham læse en bön for ham og tröste ham og derefter spurgte ham, hvad han mente om doktorens redelighed, hvortil han havde svaret, at han aldrig havde hört noget ufordelagtigt om ham. Næste dag var han atter blevet hentet til Clary, hvor doktoren og borgemeister Duns var tilstede; Clary fölte sig da helt rask, takkede doktoren, der næst gud havde hjulpet ham, og sagde leende til ham: »Jeg tog en dobbelt dosis« [vel af hjertestyrkningen], hvortil doktoren svarede: »Den smagte godt og bekom eder vel«. Han vedblev dog at kaste op, men som han selv sagde »uden passion«; efterhånden tog smerterne dog atter til, og Clary trak da skjorten op og viste ham, hvorledes han synligt begyndte at svulme i »mave-mundingen«, hvorfor han atter lod doktoren hente, som lovede at ordinere noget, der kunde lindre smerterne og borttage hævelsen; dengang havde legemet sin rette naturlige farve, men efter döden var det både gult og blå.

Clary havde aldrig til Dahl nævnt, hvem han mistænkte for at have forgivet ham, men han havde sagt: »De har sögt at fordærve mig og vil ikke, at jeg skal komme til Köbenhavn«, men hvilke han mente, nævnede han ikke, og Dahl havde heller ikke spurgt herom.

Den fölgende dag var han hurtigt blevet kaldet til Clary og fandt ham da »dödelig syg«; han talte tröstende til ham og »hans lamenterende kæreste«; Clary forlangte da af ham, at han i hans navn skulde sige til kommandant Rochlenge, oberstlöjtnant de Cardes, major Löwenklau og stykkaptajn Jansen, at alt, hvad han med dem havde haft, havde han nu aldeles af sit hjerte ud-slettet og tilgivet, formodede de og som kristne tog deres salighed

i agt og gjorde med ham det samme. Dette ærinde havde han udført og senere ikke set Clary.

En lignende men langt kortere skriftlig erklæring afgav borgemester Duns; kun oplyser han yderligere, at Clary ved sin hjemkomst fra Kristiania 11. Januar havde sagt til ham, at han havde været nærvæd at dø der, idet maven var svulmet helt op til brystet, men den franske doktor havde hjulpet ham. Heller ikke til ham havde Clary talt om, hvem han mente, der havde forgivet ham.

Endelig afgav også proviantsforvalter Andersen, i hvis hus Clary og Constantius boede til leje, en skriftlig erklæring, der dog så godt som intet oplyser; han havde ikke engang hørt Clary tale om, at han var blevet forgivet.

De egentlige forhør tog deres begyndelse 9. Marts.

Fændrik Wilde's oplysninger bragte intet væsentlig nyt. Clary havde sagt til ham, at han var forgivet, men at han ikke vidste af hvem, og havde derefter dikteret ham brevet til d'Alquie. Aftnen før han døde havde Clary sagt til Wilde, at han vilde dø, og bedt ham affatte en skrivelse til grev Wedel med anmodning til ham om, at han vilde tage sig af hans efterladte. Yderligere udspurgt meddelte han, at Clary en af de sidste dage i sygdommen havde bedt ham om at sende et ilbud til Fredrikshald for at hente noget alkermeskonfekt*), men at ingen, heller ikke kommandanten, måtte vide det mindste herom; endelig at han hjertelig havde forlangt at komme til sin svigermoder.

Konduktor Weyde²¹⁾ forklarede, at Clary havde sagt, at han var forgivet, og på hans spørgsmål af hvem, at han vidste det ikke, men at han frygtede for, at den italienske doktor var købt dertil for penge; om det opkastede havde han sagt: »Se, det er lutter gift«; det var hans hensigt at tage et andet sted hen for at blive kureret, men Constantius måtte ikke vide det, da han frygtede for, at han var bestukket med guld. Alt, hvad Clary kastede op, lugtede afskyeligt; han havde rørt om i det med en dolk og sagt: »Se, det er lutter gift«.

Stenhugger Heintz, der åbenbart har fungeret som betroet tjener hos Clary, afgav et vidnesbyrd, der i flere henseender afviger fra de andre, men gør et meget palideligt indtryk, hvorfor det skal gengives ret fuldstændigt.

Han havde nylig ledsaget Clary på en rejse; undervejs havde de logeret i Ejdsberg hos Christen Knudsen, til hvem Clary havde sagt, at han nu befandt sig så vel som aldrig tidligere, hverken i Frankrig eller andetsteds, og at han gerne vilde blive her, fordi

*) Confectio alkermes, alkermeslatværg, var et dengang meget anvendt middel, der foruden en del andre stoffer indeholdt moskus og ambra.

det var et sundt land; det skete omtrent 8 dage, förend han fik purgationen. I Fredrikstad havde Clary haft besög af obersterne Ideking²²⁾ og Tritzschler²³⁾ og sagt til Heintz dagen efter deres afrejse, at han havde tilbragt en lystig dag med dem, men drukket for meget; han vilde nu, inden han rejste til Köbenhavn, tage en purgation, hvilket skete Lördag 27. Januar. Om Mandagen havde han gjort afregning med kompagniet og om Tirsdagen bestilt heste for om Onsdagen at rejse til Frederikshald, men var den dag blevet upasselig; da Constantius havde forbudt besög, havde Heintz först om Lördagen været hos Clary, der havde givet ham ordre til at have alt rede til afrejse om Söndagen. Da Clary imidlertid atter var blevet syg, havde han först været hos ham om Tirsdagen, og da havde han ikke talt om sin sygdom, og heller ikke, da han var der om Onsdagen; Clary havde da ladet Constantius hente og sagt, at han önskede at blive åreladt på foden, hvortil doktoren havde svaret, at det kunde ikke skade ham; feltskær Hohlfeld blev så hentet og årelod ham i Constantius' nærværelse omtrent kl. 8 om aftenen. Clary befandt sig vel derefter, men hans hænder og födder var kolde; omtrent kl. 11 forlangte han atter at blive åreladt, hvilket Heintz meddelte Constantius; derefter havde Clary givet feltskæren ordre til at passe tiden og atter årelade ham kl. 2. Imidlertid havde Clary flere gange forlangt noget suppe, mælk og vin, men straks kastet det op igen, rört om i det med fingren, set på det og skyllet munden med vin; men efter det ydre at dömmе syntes han ganske frisk. Omtrent kl. 12 lod han Constantius hente, men da denne kom, lå han stille hen, hvorfor lægen satte sig ned; da Clary atter begyndte at röre sig, nærmede Constantius sig, men den syge vinkede da flere gange med hånden, at han skulde gå, og sagde: »Væk, væk, væk!«, hvorfor sengeomhænget blev trukket for; kort efter sagde han: »Lad mig komme ud, kommandanten er her«; men da det blev sagt ham, at han ikke var der, blev han liggende stille; lidt efter råbte han: »Hjælp mig op, krampen tager mig!« og han blev da hjulpet op; imidlertid skulde pigen rede sengen, og der blev skyndet på hende, da han var meget svag; han blev da atter bragt i seng, men da doktoren talte til ham, svarede han ikke, og Constantius sagde så: »Lad ham ligge stille, det er forbi med ham«. Clary hvilede da på Heintz' venstre arm, og med öjnene vendte mod himlen, som om han bad, lå han således omtrent en halv time og sov så stille hen.

I Heintz' vidnesbyrd forekommer intet om gift; på direkte spørgsmaal herom erklærede han ikke at vide mere, end han havde sagt; kun tilføjede han, at underlivet havde været blåt, mens Clary endnu levede.

Kompagnifeltskær Hohlfeld meddelte, at dagen för Clary döde,

havde denne ønsket at få noget *confectio alkermes* hos ham, hvad han dog ikke måtte tale om til andre; han havde imidlertid ikke kunnet skaffe noget, og Clary havde da ikke spurgt mere derom; næste aften havde han åreladt Clary, og denne havde da kastet stærkt op, men han havde ikke hørt ham tale om gift; også han havde bemærket, at underlivet var blått på venstre side.

Soldaten Peter Richert, der synes at have gået til hænde i huset, havde heller ikke hørt Clary tale om gift; derimod havde han hørt, at d'Alquie ved sin ankomst offentlig skulde have sagt, at Clary var forgiven og have forlangt obduktion, og at enken ikke havde modsat sig det, men sagt, at man måtte gøre, hvad der fandtes rigtigt. Den mad, som Clary havde fået, var lavet af kokkepigen, men der var kommet noget i den, som Constantius havde præpareret, og ligeledes i mælken. Constantius havde været omtrent en halv time inde hos pigen og søgt at trøste hende, han havde også böjet sig ned mod hende for hemmeligt at sige hende noget, men hun havde vendt sig bort og sat sig på en anden stol.

Kokkepigen Karen Andersdatter oplyste, at Clary selv havde lavet en del af maden efter sin måde, men supper og andre flydende varer havde Constantius lavet undtagen hønsekødsuppen, som hun havde kogt; hun havde ikke hørt, at Clary havde kastet mistanke på nogen for den omtalte gift; Constantius var kommet til hende og havde sagt, at hun vistnok vilde komme for retten, og at hun da skulde sige sandheden, men ikke være ham for hård.

Det tilføjes udtrykkeligt om dette vidne, at det havde været vanskeligt at få hende til at udtale sig, og at hun flere gange fragik, hvad hun selv havde sagt eller af andre var overbevist om.

Enkens egen pige, der også hed Karen Andersdatter, havde hørt Clary sige, at han var forgiven, og hun havde set ham røre om i det opkastede med en dolk og sige: »Det er gift«, samt gentagne gange: »Jeg må dø«; næste dag svulmede underlivet op, men Constantius gav ham noget olie til at smøre det med, hvorefter det atter faldt; d'Alquie havde sagt til enken, at Clary havde fået gift, hvilket han vilde bevise; senere havde Constantius været der og da sagt til hende (pigen), at hun sikkert vilde komme for retten, hvortil hun havde svaret, at hun vilde sige, hvad sandt og rigtigt var, og hvad hun vidste.

Den følgende dag, 10. Marts, indleder Riedemann protokollen med, at det af det hidtil oplyste fremgår, at der ikke uden årsag falder stor mistanke på den italienske doktors kur og anvendte medikamenter, til hvilke noksom svære poster yderligere kommer, at han med mange protester og andre procedurer havde søgt at forhindre den franske doktor i at foretage obduktion. I henhold

til grev Wedel's befaling havde han da stævnet Constantius for retten, hvor der blev forelagt ham 16 spørgsmaal, som han indgående og vidtløftigt besvarede.

Forst gav Constantius en lang detailleret skildring af Clary's sygdom og dens forløb fra hans hjemkomst fra Kristiania til hans død. Den falder i sine hovedtræk sammen med, hvad der tidligere er oplyst, men indeholder selvfølgelig en del medicinske enkeltheder, som dog ikke har videre betydning for selve sagen. I øvrigt lovede han at indsende et diarium, en sygejournal, hvad han også senere gjorde. Om d'Alquie's behandling af Clary i Kristiania udtalte han, at den havde givet Clary stor tiltro til ham, og at han selv havde rådet Clary til af de midler, som d'Alquie havde sendt, hellere at tage *Philonium Romanum* end teriak*), hvilket han også havde befundet sig vel ved. Om klysteret oplyste han, at det indeholdt vinsyre, sennesblade og *Aqua vitæ Mathioli**)*; sine medicamenter fik han fra Holland. Han havde hørt fændrik Wilde sige til Clary, at han havde mistanke om gift, men han havde svaret ham, at det ikke var gift men den syges heftige hoved, galde og onde og skarpe safter, der var arsagen; Clary havde dog selv haft mistanke om gift, men af hvilke grunde kunde han ikke sige, lige så lidt som han havde fundet noget tegn til forgiftning før eller efter døden; de forskellige symptomer og opsvulmningen af underlivet var en følge af sygdommen; den blålige farve af underlivet samt negle og fingre især på venstre hånd skyldtes kataplasmaet***) og heden fra den varme kakkelovn. Obduktion havde han ikke modsat sig, men kun villet foretage den efter udtrykkelig ordre af øvrigheden. Mod beskyldningen for at være faret op mod d'Alquie og endog udfordret ham, forsvarede han sig med, at han ganske vist havde vekslet nogle hårde ord med ham, men det havde kun været »lapperi»; d'Alquie havde ikke kunnet forevise nogen ordre til at undersøge denne sag, endnu mindre til at foretage obduktion; han, Constantius, havde at tage sig af sagen, da det var hans patient; han havde forlangt, at kommandanten skulde tilbageholde d'Alquie, endog arrestere ham, indtil han havde afgivet en erklæring om det til ham sendte skrift, fordi det »spargement« gik i byen, at Clary var forgivet.

På spørgsmål, om Clary ikke i sine sidste øjeblikke havde sagt til ham: »Gå væk, gå væk!« svarede Constantius, at disse ord ikke galdt ham men barberen, der havde areladt ham, og at

*) Teriak var et fra oldtiden meget anset middel mod alle slags gifte, *Philonium* eller *Electuarium Romanum* en latværg, navnlig mod feber.

***) Et spirituøst udtræk af 36 forskellige stoffer.

***)) I det foregaaende har der ikke været tale om noget omslag, kataplasma, men kun om en olie til at gnide underlivet med.

han da også var blevet hos Clary, indtil døden indtraf, og at Clary kort forinden havde givet ham sit ur og bedt ham give hans (Clary's) hustru det; desuden havde han fremsagt nogle åndelige bønner for ham. At han skulde have anmodet forskellige om, hvis de kom for retten, da ikke at være for hårde mod ham, kunde han ikke erindre.

Derefter blev d'Alquie afhørt. Han afleverede Clary's skrivelse af 7. (6.) Februar og desuden følgende tidligere af 30. Januar:

»Mon cher Monsieur! J'ay eu dans huit jours trois fois la colique, et le lendemain de la seconde fois que je l'eus, qui estoit samedy, le Signor Docteur Italien me donna d'une eau pour me purger qui opère encore, quoique ce soit le cinquième jour. La nuit passée ell m'a reprit, je n'ay bougé d'aujourd'huy du lit. Obligez moy de m'envoyer ou de l'orvietan*) ou du theriaque si l'Apoticaire me veut fair credit, pour m'en pouvoir servir avec du Brandevin, en cas que celle me reprit en chemin. Saluez tous les amis de ma part.«

D'Alquie meddelte endvidere, at han var kommet til Fredrikstad Mandag 12. Februar og først der havde erfaret Clary's uformodede død, og at han straks havde taget liget i øjesyn, af hvis udseende han gav en beskrivelse. Kommandant Rochlenge havde sendt to officerer til ham for at spørge ham, hvorledes det gik til, at han havde udspreddt i byen, at Clary var forgiven. Han var da selv gået hen for at hilse på kommandanten og derefter med denne til præsident Cramer²⁴), hvor han traf Constantius og flere andre og blev skarpt tiltalt af præsidenten, fordi han havde udspreddt, at Clary var forgiven. Han svarede, at Clary selv havde skrevet det; der var tilstrækkelige ydre tegn derpå, og han forlangte derefter liget åbnet og fastholdt i øvrigt sine udtalelser. Hertil havde kommandanten svaret: »Hvis I, hr. doktor, ingen gift finder, vil jeg ikke alene sige men også skriftligt give eder, at I er en skælm og den afdøde ligeså«. Herefter blev der forskelligt mundhuggeri mellem kommandanten og de 2 doktorer, indtil præsidenten lagde sig imellem og bad Constantius moderere sig. D'Alquie havde sagt til Constantius, at han behøvede ikke at undskyldte sig, da ingen beskyldte ham for at have givet gift. Kommandanten havde derefter spurgt ham, hvem han havde mistænkt, hvortil han havde svaret, at han ikke var nogen gud eller profet, en hånd havde gjort det, men hvilken vidste han ikke; det rigtigste vilde være at åbne liget for at fa afgjort, om der var sket forgiftning eller ikke. Præsidenten og kommandanten havde da besluttet at lade liget åbne og givet feltskær Friedlieb ordre til at holde sig

*) Orvietan var et i det 16de århundrede opfundet meget anset middel mod pest, men anvendtes også som modgift.

beredt dertil næste morgen. Da d'Alquie om morgenen til aftalt tid kom til sørgehuset, var der imidlertid ingen til stede, og efter at have ventet ret længe, gik han til præsidenten, der meddelte ham, at der ingen »apparence« var til obduktion, da enken ikke havde begæret det skriftligt, hvorfor kommandanten ikke vilde tillade det. D'Alquie gik da til enken og sagde hende, hvorledes det forholdt sig, og at han ikke af egen interesse men af kærlighed til gud og den salig oberstløjtnant som hans gode og kære ven havde tilrådet obduktion. Enken lamenterede da over, at hendes mand var død, at hun alligevel ikke fik ham igen, og at det vilde kræve en del udgifter.

Derefter var han atter gået til præsidenten, hvor han traf flere officerer og Constantius. Da forgiftningen atter kom på tale, blev Constantius så altereret, at han havde grebet efter d'Alquie og sagt: »Du vil skille mig af med min reputation« og var derefter løbet hen til døren, åbnede den, grebet til sin kærde og råbte: »Kom herud, jeg skal lære dig!« D'Alquie havde taget de tilstedeværende til vidner herpå og sagt til Constantius, at det var imod kongelig anordning at slås således, men på gaden var han daglig at træffe, og da skulde djævelen tage ham, om han veg en fod for Constantius. Præsidenten havde derefter sagt til Constantius, at han vilde have sit hus forskånet for sådan optræden. Da Constantius mærkede, at præsidenten antog sig d'Alquie, sagde han, at det kun havde været »poser«. Samtidigt beklagede d'Alquie sig over, at Constantius dagen forud havde sendt ham en skriftlig meddelelse*), hvis indhold han ikke havde forstået; hans vært stykfændrikken havde forklaret ham meningen, at Constantius forlangte af kommandanten, at d'Alquie ikke måtte få tilladelse til at tage bort men holdes tilbage, indtil han havde svaret på denne skrivelse, hvilket kommandanten havde bifaldet og i modsat fald truet ham med arrest, og de to tidligere omtalte officerer blev beordrede til at passe på ham; da han protesterede herimod, blev der svaret ham, at det ikke var nogen arrest, men at han ikke slap bort, før han havde afgivet den omtalte erklæring; da han rejsefærdig kom til porten, blev han da også standset af skildvagten, indtil en soldat, der af den grund blev sendt til kommandanten, kom tilbage med ordre til, at han kunde passere.

I øvrigt havde han såvel til enken som flere andre tilbudt at foretage obduktionen uden bekostning for hende eller til fordel for sig selv. Til sidst havde han tilbudt, for at befri sig for enhver mistanke om »af passion« at have sagt, hvad han havde udtalt om forgiftningen, at besigtige liget sammen med kaptajn Mennitz

*) Bilag N, hvortil der her henvises, er det eneste af bilagene, der mangler.

og fændrik Wilde og vise dem alle de tegn, der tydede på forgiftning; som de væsentligste af disse anførte d'Alquie: læberne helt blå, orificium stomachi blåt [herved menes vistnok den del af underlivet, der i almindelighed kaldes hjertekulen], venstre side blå, navleegnen sort, partiet om skamdelen sort, neglene og den venstre hånd blå.

Kaptajn Mennitz*) forklarede, at han først var kommet til Fredrikstad 9 dage efter Clary's död og havde da ventet, at obduktionen havde fundet sted, men fået meddelt, at der var nedlagt forbud imod den. Han refererede derefter en længere samtale med præsidenten, der tydeligt havde ladet forstå, at det var de militære myndigheder, der imod de civiles ønske havde forhindret obduktionen og egentlig ulovligt arresteret d'Alquie, hvad præsidenten havde sagt kommandanten kunde skaffe denne ubehageligheder. Om Constantius udtalte præsidenten, at han ikke forstod sig på ham, da han mer end alle andre havde modsat sig obduktionen og i hans hus angrebet d'Alquie, således at han havde måttet reprimandere ham. Mennitz havde dertil svaret: »Der Kerl ist toll«, han burde have været den første til at ønske obduktion for at fri sig for al mistanke. Præsidenten havde været af samme mening og vilde ikke mere finde sig deri; Constantius var så »toll«, at han nylig i hans hus havde beklaget sig over, at det udspreddes, at han var köbt af kommandanten for 100 rdl. til at forgive Clary.

Derefter var Mennitz gået til enken og havde spurgt hende, hvorfor hun ikke havde tilladt obduktionen, hvortil hun havde svaret, at det vidste hun ikke, man havde overtalt hende dertil og nævnte da kommandanten og fruén på Trosvik og tillige anført bekestningen som grund, og at det ikke var skik her i landet; men da Mennitz erklærede, at hun ingen udgifter skulde have deraf, havde hun overladt ham at göre, hvad han vilde. Da Mennitz gik fra enken, mödte han i gården Constantius, talte med ham og spurgte, hvor det kunde være, at det rygte gik, at Clary var blevet forgivet, hvortil Constantius havde svaret, at det vidste han ikke noget om; derefter havde han spurgt Constantius, hvorfor han havde modsat sig obduktion, og fået til svar, fordi d'Alquie, der först kom 4 dage efter, havde udbredt det rygte, at Clary var forgivet; »hvad havde han at göre med hans patient?« Mennitz: »Har I frihed til at forgive en, mener I da ikke, at en anden har lov til at spørge om det?« Constantius: »Jeg har ikke forgivet ham«. Mennitz: »Hvorfor modsatte I eder da obduktionen?« Hertil havde Constantius svaret »ein Hauffen Zeug«, som Mennitz ikke

*) Mennitz synes at være sendt fra Kristiania i denne anledning, men af akterne fremgår det ikke, hvem der har sendt ham eller hvorfor.

havde forstået, men meningen var omtrent, at det vedkom ikke Constantius, fik han befaling til at være til stede ved obduktionen, skulde han komme; ham var det ikke koncederet at foretage den. Mennitz: »Kom med, enken er tilfreds dermed, og jeg skal skaffe ordre dertil hos præsidenten«. Efter en del omsvøb og undskyldninger erklærede Constantius sig villig dertil, han vilde kun hente sin hat; Mennitz ventede nogen tid udenfor, indtil Constantius vinkede til ham om at komme ind, hvor han sagde: »I har altid været min ven, og nu angiver I mig«. Mennitz: »Er I skyldig, så skal djævelen hente eder, hvorfor renser I eder ikke?« Da Constantius derpå sagde, at han havde en patient der i huset, som han ikke vilde forlade, svarede Mennitz ham noget altereret herover: »Hvad I har gjort ved oberstløjtnanten i levende live, ved jeg ikke, men efter hans död handler I som en letfærdig skælm, og den, som tror eder mer end sin hund, er en nar«. Derpå var Constantius uden at svare gået ind i sit værelse og Mennitz til d'Alquie og med denne til præsidenten, hvem han meddelte, at han havde enkens indvilligelse til obduktion, som han nu anmodede om præsidentens tilladelse til at foretage, hvortil denne svarede, at han en gang havde gjort anstalter hertil, nu vilde han hverken foranstalte eller forbyde den, slet ikke blande sig deri. Derefter var Mennitz gået med d'Alquie til sørgehuset, hvor denne udtalte, at hvad han havde sagt om giften, var sandt og den afdöde forgivet, og han havde bedt Mennitz og Wilde om at være vidner på, hvad han nu vilde sige og vise dem: »Hvad jeg forhen har sagt, står jeg ved, at den afdöde er forgivet og död af gift, og det vil jeg hævde over for gud, min konge og enhver domstol. Jeg bliver og er forhindret i at gøre det yderligere og med öjensynlige beviser åbenbart for verden, idet man ikke vil tilstede mig trods gentagen anmodning at åbne liget«. Derefter viste han dem en del tegn på liget, som han påstod beviste, at der forelå en forgiftning. Constantius havde været til stede herved men kun sagt lidet, som Mennitz ikke mer erindrede; tillige havde borgmesteren været til stede men sagt ikke at forstå sig herpå, og desuden den tidligere omtalte stenhugger. Derefter bekræftede Wilde yderligere, hvad der var sket ved ligbesigtelsen, og tilføjede, at d'Alquie havde sagt, at om han havde hundrede halse, vilde han sætte dem ind på, at Clary var forgivet; var det kun blevet tilladt ham at åbne liget, vilde han, skönt han ikke vidste, når Clary var blevet syg, have vist hvilken dag han havde fået gift.

Heintz, der også havde været til stede, afgav skriftligt en beskrivelse af ligets udseende, men havde ikke forstået alt, hvad der var blevet sagt, da det til dels var på fransk.

Da kaptajn løjtnant Lorentzen²⁵⁾ og fændrik Drackenbergs²⁶⁾

havde været til stede ved forskellige lejligheder, blev de forhørte 15. Marts; de havde i øvrigt allerede 15. Februar afgivet en skriftlig erklæring til kommandanten, som denne havde afæsket dem efter anmodning af Constantius, der havde erfaret, at de havde udtalt sig om sagen.

Af denne erklæring og forhøret fremgår det, at Lorentzen havde hørt kommandanten sige til Constantius: »Hr. doktor, er han forgiven, må I have gjort det«, og til d'Alquie: »Dersom det ikke prøberes, at I kan gøre det godt, som I siger, da må I have løjet og blive til en passelig*) mand«. Kommandanten havde beordret de to officerer til at gå til enken og sige, at hvis hun ønskede liget åbnet, måtte hun begære det skriftligt, han skulde da lade alt fornødent foretage. Til Lorentzen havde kommandanten sagt, at d'Alquie ikke måtte tage bort, før han havde erklæret sig om den tidligere omtalte skrivelse, så kunde han rejse efter behag.

Drackenbergs forklaring indeholder intet væsentlig nyt, kun er hans fremstilling af scenen mellem de to læger lidt afvigende, idet han erklærede, at da Constantius sprang hen til døren og udfordrede d'Alquie, havde han sagt: »Guds død og pine! Kom herud din hundsvot!«, hvorfor Drackenberg havde sagt: »sagte, sagte!« Til sidst bemærkede han, at det forundrede ham, at Lorentzen kun erindrede så lidt af, hvad der var sket i præsidentens hus, hvor han dog havde været til stede.

Samme dag afgav oberstløjtnant de Cardes, major Löwenklau og stykkaptajn Jansen forklaring for retten.

De Cardes oplyste, at han om Onsdagen havde været hos kommandanten, der meddelte ham, at pastor Dahl var kommet til ham og havde sagt, at Clary var meget svag og havde bedt ham om at sige til kommandanten, at hvis der havde været noget imellem dem, bad han ham om at tilgive ham, og at han dertil havde svaret, at det vilde han også af hjertet gøre. De var da sammen gået til Clary, der havde rakt dem hånden og bedt dem tilgive, hvis han havde gjort dem imod*).

Löwenklau meddelte, at Clary også havde givet ham hånden og sagt: »Hjælper gud mig til at komme op igen, vil vi leve sammen som venner«, medens Jansen meddelte, at han til ham kun havde sagt: »Oh!«, da han rakte ham sin iskolde hånd.

Fra kommandant Rochlenge blev der forelagt en skrivelse af 23. Februar til grev Wedel; af denne fremgår det, at grev Wedel 21. Februar havde sendt kommandanten en skrivelse om at udsætte begravelsen, hvorfor kommandanten havde sendt to officerer

*) Ringe, mådelig. (Kalkars ordbog.)

**) I de sidste 6 blade af forhørsprotokollen er der på midten et ret stort hul, der hist og her gør det vanskeligt at være ganske sikker på meningen.

til enken med denne skrivelse, men hun havde svaret, at det turde hun ikke, da der fandtes en kgl. forordning, der strengt forbød at lade lig henstå ubegravede over 3 uger; begravelsen var derfor blevet ansat til 27. Februar; men der må vel derefter være givet ordre til at udsætte den.

På 3 spørgsmaal, som fiskalen skriftligt havde tilstillet kommandanten, svarede denne 20. Marts; han udtaler sig i disse under henvisning til ovennævnte skrivelse om grunden til, at han ikke turde give tilladelse til at lade liget henstå ubegravet længere; om hans modstand mod at efterkomme d'Alquie's opfordring til at lade liget obducere siger han, at han ikke havde set hans begæring derom og endnu mindre hindret det med et forbud; men såvel her som i resten af sine svar udtaler han sig i det hele i temmelig uklare og skruede vendinger, hævder, at det ikke tilkom ham som kommandant at inkvirere i Clary's eller andre huse, hvad man der gjorde eller brugte af medikamenter, og ender med en bemærkning om, hvorvidt det er heldigt, at kongens undersætter betjener sig af saadanne folk, der hverken har sprog eller religion fælles med dem.

Fra Constantius var der 15. Marts indkommet en begæring gående ud på, at da d'Alquie påstod, at Clary var forgiven, skulde fiskalen beordre ham til at angive, hvad gift det omtrent havde været, hvor længe og hvor mange gange han regnede, at han havde fået gift, eftersom Clary 4 gange havde været syg af samme sygdom og kureret for den, eller på hvad måde han omtrent mente, at Clary var forgiven, og lade dette indføre i protokollen. Tillige fremlagde han en på dansk affattet erklæring fra enken af 18. Marts om hendes mands svaghed, i hvilken kortelig gennemgås, hvorledes sygdommen, som tidligere fremstillet, var forløbet fra hjemkomsten fra Kristiania, indtil døden indtraf.

D'Alquie erklærede mundtligt herpå, at de af Constantius' fremførte poster var uden »importance«, men at han, hvis han havde fået tilladelse til at åbne liget, da han begærede det, ikke alene skulde have vist, hvilken og »sub qua specie« men særligt også hvor megen gift og hvorledes giften var bibragt den afdøde; det blev derved, at Clary var forgiven, men han beskyldte ingen; i øvrigt henholdt han sig til »forum competens«.

Fra Constantius fremkom der, 19. Marts endnu et indlæg, afgivet efter en ordre til ham af 3. Marts fra vicestatholder Hög²⁷⁾; det er som alle hans skrivelser på dansk, som han synes at have kunnet forstå og læse, men det er lige så lidt som de andre skrevet med hans hånd, kun underskrevet af ham, der i dette indlæg udtrykkeligt siger, at han ikke er det danske eller tyske sprog mægtig. Hög havde beordret ham til at blive her, så længe undersøgelsen

stod på, og møde efter fiskalens indstævning; han erklærer sig villig hertil og til at give alle mulige oplysninger, skönt han egentlig ikke mener sig forpligtet til at møde for en militær domstol. I övrigt har han affattet et skrift om sagen, som han vil sende til det medicinske fakultet i Köbenhavn*).

Ligeledes efter ordre af vicesatholderen gav præsident Cramer 28. Marts svar på 17 spørgsmål, som fiskalen havde tilstillet ham 24. Marts. De er meget omhyggeligt affattede og bekræfter i alt væsentligt, hvad der tidligere er oplyst, om hvad der skete i hans hus; af nyt er der egentlig kun, at kommandanten den morgen, da ligåbningen skulde have fundet sted, var rejst fra byen til sin ejendom Recklingsholm, samt at de 2 officerer var komne til d'Alquie, medens denne var hos præsidenten, med ordre fra kommandanten til, at han ikke måtte forlade byen, för han havde afgivet den omtalte erklæring. Præsidenten havde da rådet ham til skriftligt at afgive en kort erklæring, og det havde han gjort.

Constantius var i hans hus faret således op mod d'Alquie, at han havde måttet true ham med »et andet logement«, hvorefter han havde undskyldt sig med, at han ikke havde ment det så slemt. Om Constantius udtaler han, at han ikke kunde forstå sig på hans væsen, thi skönt han klart havde demonstreret for ham, at han ikke skulde kontrariere det afdöde legemes åbning, som han ellers altid disputerede, såfremt han vilde liberere sig fra suspicion og eftertale, havde han dog ikke kunnet bringe ham til nogen raison, men altid villet ventilere först andre kvæstioner såsom signa externa corporis defuncti, item, når legemet blev åbnet, hvem da havde forstand at se, om det var forgift, som den fransöske doktor kunde vise, med mere hans andragende og forebringende,

*) Dette skrift, der findes mellem bilagene, er på 18 kvartsider og affattet på latin; det har følgende titelblad:

Athenis Hafnientibus
et ibidem
Viro incomparabili Olao Burrichio
S^m R^o Maesta-Borealis
Archiatro
Literati Orbis Lumini splendissimo
Sæculi et Patriæ ornameto
Molestæ Deleteræ
à
Francis Dealquie Gallo
Extremo morbo suprmi optionis
P. M. D. De Claris

Skriftet slutter således: »Dabam raptissime Fredericistadii inter alias, ex aliis natas plurimæ occupationes sexto idus Aprilis A^o renatæ salutis 1683. Celeberrimæ ac Inclitæ facul. Medic. Hafni. Addictissimus J. Constantius Ph.^{us} M.^{us} Do.^r.

beklagende sig, at der spargeredes udi byen, at han havde forgivet Clary og derfor af kommandanten bekommet 100 rdl. I övrigt havde præsidenten gentagne gange, savel til d'Alquie som til kap-tajn Mennitz, udtalt, at han som civil övrighedsperson ikke kunde tage nogen bestemmelse om ligets åbning, da Clary hörte til militæret.

Det afsluttede forhör er 17. Marts 1683 underskrevet af Riedemann og Harbou men ikke af Frandsen, derimod med et andet navn, som det ikke er lykkedes at læse, rimeligvis en officer, der er trådt ind i Frandsens sted. Riedemann har 31. Marts afsluttet sagen med en udtalelse om, at det fremkomne gör den italienske doktors person höjst mistænkelig, og endnu mere må hans for-dægtige optræden mod den franske doktor föröge denne mistanke, hvortil yderligere kommer den afdödes mistanke mod ham for at have givet ham gift.

Her er imidlertid hullet i papiret sa stort, at det gör sammen-hængende læsning umulig; af nogle bevarede ord til hver side fremgår det dog, at Riedemann har begæret Constantius arresteret under sagens nærmere eksaminering og proces. Til sidst har Riede-mann underskrevet protokollen og sat sit segl derunder.

Skönt denne opsigtvækkende sag således straks var blevet underkastet en meget grundig undersögelse, der havde fört til en alvorlig mistanke mod Constantius, indtræffer nu det mærkelige, at dens videre forløb kun meget ufuldstændigt lader sig följge, og at nogen endelig afgörelse slet ikke kan pavises.

Af statholderskabets kopibog fremgår det, at Constantius 21. Marts har sendt dette en memorial om sagen, pa hvilken der 24. Marts blev svaret, at den er af den eftertænkelighed, at derover behöves at göre kongen rapport og dennes resolution at afvente, og senere 31. Marts: »Hvad den italienske doktor Constantius nu videre foregiver og sig over besværer, vil eders höje excellence gunstig fornemme af indesluttede fra ham i går mig tilkomne bilager, som findes tilsammen hæftede; og er hans seneste nedsendte supplikation, at hans sag for den civile ret måtte udföres«. Men ingen af disse skrivelser vides at være bevarede.

Af fiskal Riedemann er forhöret rimeligvis blevet sendt til grev Wedel, der muligvis straks har givet ordre til at lade Constantius arrestere eller först afventet kongens befaling dertil; i en skrivelse, der findes i grev Wedel's arkiv, gav nemlig Christian V 3. April ordre til, at Constantius indtil videre skulde holdes arresteret under

sagens gang, med mindre han kunde stille tilstrækkelig kaution for sig. Det er vel sandsynligt, at han har gjort dette, da han senere var på fri fod.

Omtrent samtidigt eller lidt senere må der af statholderen i Norge Ulrik Frederik Gyldenlöve (der siden 1680 opholdt sig i København) være nedsat en kommission til sagens videre behandling bestående af kommandant Visborg²⁸) på Akershus og assistensråd Stub²⁹) i overhofretten; men om denne kommissions nedsættelse har det ikke været muligt at finde noget; den kendes kun fra et missive i Norske Tegnelse 15. Nov. 1684, af hvilket fremgår, at krigsfiskalen havde rejst tiltale mod Constantius, men at kommissionen endnu intet havde udrettet, da Stub på grund af andre forretninger ikke havde kunnet give möde. Constantius, der her kaldes medikus i Kristiania, havde beklaget sig over, at sagen endnu ikke var tilendebragt eller sandheden derudi for lyset kommet, og kongen gav derfor befaling til, at assistensråd Tönsberg³⁰) skulde indtræde i Stub's sted.

Hermed slipper så det sidste spor op; hverken i Norske Registre, Norske Tegnelse eller grev Wedel's arkiv er det lykkedes at finde mere om denne sag. Som tidligere bemærket er Constantius vistnok forblevet på fri fod; fra Fredrikstad synes han dog snart at være taget til Kristiania, hvor han ifølge rådstueprotokollen for 26 Aug. 1684 sammen med tvende chirurgi havde eksamineret bartsværer Jesper Gram³¹), og hvor han 9. Dec. 1684 blev trolovet med Mette Christine Jakobsdatter. Fra Kristiania tog han senere, uvist når, til Bragernæs, hvor han 1. Dec. 1686 fik en datter döbt. Året efter havde han i denne by en strid med sin »forrige tjener«, en apotekersvend Nikolaus Wolff, som han 2. Aug. 1687 lod indstævne for den ubeskedenhed af ord og gerninger, som denne meget uhöflig havde övet og brugt mod ham; men ved dommen 24. Aug. 1687 blev Constantius tilholdt at betale provisoren hans tilgodehavende og udlevere hans töj.

Livsforholdene har åbenbart ikke været Constantius gunstige i Bragernæs, thi natten mellem 22. og 23. Maj 1688 römmede han hemmeligt fra byen ikke efterladende sig nogle midler og uden at have betalt kopskat; huset, hvori han havde boet til leje, havde han ladet stå åbent, og han havde ikke betalt leje af det eller adskillige andre, hvad han skyldte dem; det sagdes, at han til vands var gået til Göteborg.

Hermed afsluttedes Constantius' omtrent 10årige virksomhed i Norge, men ikke i Norden, thi han sögte nu tilflugt i Sverig, hvor han indtil sin död 10 år senere kom til at indtage ret betydelige stillinger både som læge og som jurist.

Fra Bragernæs er Constantius da vistnok over Göteborg taget

til Stockholm, i alt fald siger Sacklén*) om ham i »Sveriges Läkarehistoria«, at han kom dertil i slutningen af 1680 talet og i begyndelsen synes som udlænding at have haft nogen vanskelighed ved at blive optaget blandt de svenske læger; af det svenske collegii medici protokoller kan det da også ses, at han 16. Dec. 1690 fik afslag på at fritages for eksamen, men 1692 blev han efter Carl XI befaling optaget i collegium medicum**). Han efterfulgte den i 1689 døde dr. Hager som stadsmedikus og kgl. hofretsmedlem i Jönköping og har da vistnok af kongen været ansat i disse stillinger, før han efter befaling blev medlem af collegium medicum, rimeligvis fra c. 1690. I Jönköping praktiserede han ifølge Sacklén i flere år, men fandt ikke udkommet der, og købte derfor en gård i Habo sogn, hvor han døde 1698, savnet for sine grundige kundskaber.

Constantius har vistnok ikke været så lidt af en forslagen Italiener; herpå tyder foruden hans eventyrlige omflakkende liv fra Rom til Stockholm også en mærkelig optegnelse, der findes i Palmschiöld's samlinger i universitetsbiblioteket i Upsala***).

»Om Doct. Jos. Constantius, een Italiener, som blef af K. Mt. forordnad till ordinarie Medicus vid Hoffrätten uthi Jönköping, war der berättat, det han, medan han ännu var i Rom, blifvit varse ett manuscript uthi Bibliotheca Vaticana, hvaruthi han ibland annat har läsit om Suurbrunnar af besynnerlig krafft og värckan, som i forna tijder, medan Sverige låg under Pavedömmet, skola funnis i Östergötland, och såsom dhe der beskrefves til sin situation och andre omständigheeter, syntes visserligen vara dhe samme som nu äre vid Medevi. Disse Suurbrunnar skola Munkerna för theras affärd här uthur riket widh reformationstijdhen hafva tilstoppat och öfverhölgt medh een hoop stockar, granrijs och annat (det man ock vid Medevibrunnars upränsanda lärar hafva blifvit varse), tilleventyrs anten af afundh, på dhet ingen efter dheras afressa måtta mehra sigh af dhem kunna betiena, eller ock af frucktan, at deres bedrägeri och foregifne falske miracler, som dhe medelst samma suurbrunnars vattn uppå siuke menniskior uthrättat, icke måtte blifva framdeles alt för mycket kunnige. Detta alt har bem.te Doctor lofvat sig uthförligen villia beskrifva uthi een synnerlig tratcat, som han derom genom trycket tänckta låta uttgå, men är sedernehra åhr (1698) der öfver dödth worden.«

*) Sacklén kalder ham Johan Josua, men det må skyldes en fejltagelse; i collegii medici protokol kaldes han altid Josephus.

**) Han holdt da en tale, som han senere udgav: *Oratio cum Aug. Reg. M. t^{is} Caroli XI nutu in celeberrimo consensu incluti Medicorum Collegii Socius adscriberetur.* Holmiæ 21. Octobris 1692.

***) G. v. Düben: Medevi Helsobrunn och Bad. S. 56.

Det er forståeligt, at Riedemann har fattet mistanke til Constantius, hvis optræden nok kunde synes ham fordægtig, navnlig hans modstand mod at få foretaget obduktion; men denne modstand, der kunde synes så uklog, må vist snarest tilskrives en forståelig uvilje mod d'Alquie, der havde tilrevet sig hans patients tillid og tydeligt ladet skimte igennem, at det var Constantius, der havde forgivet Clary og spredt rygten herom ud over den lille by, hvorfra det hurtigt bredte sig videre. Af de to lægers optræden er åbenbart d'Alquie's den mindst sympatiske.

Om nogen forgiftning kan der dog efter hele sygdommens forløb ikke være tale, intet tyder derpå eller taler herfor, absolut ikke de af d'Alquie anførte ydre, ganske intetsigende kendetegn, som dog vistnok dengang har været tillagt værdi. Der kan næppe være tvivl om, at Clary allerede i en længere årrække har været svagelig og angrebet af den underlivslidelse, der nu i almindelighed, men ikke helt rigtigt, kaldes blindtarmsbetændelse, og som fra tid til anden er optrådt med mere akutte anfald ledsagede af ret stærke smerter; det afføringsmiddel, som Constantius ordinerede ham, har, som så ofte er tilfældet, forværret lidelsen, dog ikke mere, end at han har kunnet færdes ude og endog Lørdag 3. Februar give et godt måltid for nogle venner. Dagen efter kommer katastrofen; under forholdsvis velbefindende indtræder en pludselig tarmperforation, der giver en så voldsom smerte, at han springer op med udråbet: »Jeg dör, jeg dör!« Fra det øjeblik forløber sygdommen, som den under sådanne forhold plejer, med smertefuld bughindebetændelse, opspiling af underlivet, hikke, opkastninger og til sidst kollaps med kølige hænder og fødder.

Der er i dette sygdomsbillede aldeles ikke noget, der tyder på en forgiftning, ikke nogen gift, der kan tænkes at kunne fremkalde det; og selv om der nok synes at have været noget udestående mellem Clary på den ene side og kommandanten og nogle af fæstningens officerer på den anden side, får man dog ikke indtryk af, at det har været så alvorlige stridigheder og så uforsonligt et fjendskab, at disse mænd kunde tænkes at ville gribe til et så voldsomt og så farligt middel blot for at forhindre Clary's rejse; selv sigter han jo heller ikke nogen bestemt, tager endog smukt afsked med sine modstandere.

Denne ejendommelige sag må sikkert ses på baggrund af en række begivenheder, der få år i forvejen havde fyldt Europa men navnlig Frankrig med forfærdelse, den lange række af giftmord og andre hemmelige forbrydelser i Paris, som 1676 havde bragt marquise de Brinvilliers og senere, 1680, jordemoderen La Voisin på hålet, bragt desuden en mængde mer eller mindre skyldige og ikke så få uskyldige døden eller livsvarigt fængsel og ført Lud-

vig XIV elskerinde madame de Montespan fra Versailles strålende hofsale til en klostercelles stille liv. Der er i Clary's sygehistorie meget, der minder om en af beskyldningerne for giftmord ved det franske hof; den rejstes, da hertuginde af Orléans, Henriette af England, pludselig døde 1670, og mistanken rettedes endog mod selve hertugen som medvider; nyere undersøgelser har gjort det sandsynligt, at dette pludselige dødsfald skyldtes en heftig bughindebetændelse efter perforation af et mavesar, som i flere år havde givet symptomer; men en forgiftning med sublimat synes dog ikke helt udelukket.

Den gift, som var blevet anvendt ved giftmordene i Frankrig, var næsten udelukkende arsenik i små, vedvarende doser; men sygdomsbilledet herefter, er et ganske andet end det, som Clary frembød. Selv har han måske levet i Frankrig i den tid, da disse giftmord optog alles sind og tanker i de højere, både adelige og borgerlige kredse i Paris, hvor de navnlig gik i svang (også Racine rantes af mistanken), og det er da forstaaeligt, at denne pludselige sygdom, der indtraf på et tidspunkt, som for ham syntes afgørende, en rejse i vigtige anliggender til København, kan være forekommet ham mistænkelig; men direkte rette en beskyldning mod nogen, har han dog ikke turdet.

Det er dog ikke den eneste aflægger af de sensationelle franske giftmord, der forplantede sig til den dansk-norske stat; set med kritiske øjne bliver der intet tilbage af den, men to andre forsøg var så meget alvorligere mente.

Fem år tidligere, 1678, var den københavnske befolkning blevet opskræmmet af et giftmordsforsøg i de højadelige kredse, da jomfru Agnete Sophie Budde efter tilskyndelse af Hans Ulrik Gyldenlöve's enkefru Regitze Grubbe forsøgte at tage enkegrevinde Birgitte Parsberg af dage med arsenik, for hvilken ugerning hun blev halshugget og Regitze Grubbe forvist til Bornholm.

Da der næste gang atter göres et lignende forsøg, er det i endnu højere kredse, ved selve hoffet, at det sker; det var i foråret 1699, da dronning Charlotte Amalie's hofdame Justine Cathrine Rosenkrantz af skinsyge søgte at forgive dronningens hoffröken Anna Emilie Dalvig; arsenikken havde hun under et falsk foregivende skaffet sig hos en lidet kendt köbenhavnsk læge Laurits Olsen; forsöget mislykkedes, men kun med megen möje lykkedes det indflydelsesrig slægt og venner at skaffe den til halshugning dömt forbryderske, for hvilken dronningen ikke vilde ga i forbön, straffen formildet til livsvarigt fængsel på Hammershus.

Endnu engang dukker rygter om en forgiftning ved hoffet op, men tager da langt højere sigte. Det er Dorothea Biehl, der i sine historiske breve fortæller, at der i 1721 gik rygter om, at livmedikus

Weise, en i övrigt næsten helt ukendt person, om hvis udnævnelse til livmedikus og senere etatsråd det hidtil ikke har været muligt at finde noget, på tilskyndelse af Frederik IV skulde have forsøgt at forgive dronning Louise med nogle grå pulvere, efter hvilke hun fik opkastninger, der var meget voldsomme; men navnlig skulde det have vakt mistanke både hos dronningen selv og hendes omgivelser, at det sølvbækken, hun benyttede sig af, farvedes grønt og sort af det opkastede, et lige så intetsigende bevis som d'Alquie's ydre tegn.

Det er det eneste sted, at en sådan mistanke har fået lyd, og efter alt at dømme har den været lige så lös som ubegrundet.

Forhøret med bilag findes i rigsarkivet i »Krigssekretærens indkomne Breve Marts 1683«.

Det norske rigsarkiv har med stor imødekommenhed ladet foretage undersøgelser om denne sag; de herved fremkomne oplysninger findes i »Statholderskabets Kopibog 1683«, »Kristiania Raadstueprotokol 1684«, »Overhofrettens Dokumenter 1685—87«, Strömsö Bytingsprotokol 1687« og »Bragernæs Bytingsprotokol 1693«.

Dr. J. Scharffenberg, der var den første, som fremdrog Constantius' virksomhed som læge i Norge, har velvilligt stillet flere senere fremkomne oplysninger til rådighed.

Prof. E. van Leersum i Leyden har ligeledes med stor imødekommenhed foretaget undersøgelser om Constantius' ophold der og givet meddelelse om hans disputats.

De følgende oplysninger om militærpersoner er alle hentede fra oberstløjtnant Hirsch's store handskrevne samlinger i det kgl. bibliotek: »Fortegnelse over danske og norske Officerer 1648—1814«.

1) Kaldes i forhørene Anthonij de Claris de Foucher, andetsteds Clair y le Foucheur eller le Fougeur; skriver sig selv de Clary. Han har rimeligvis været fransk af fødsel og er indkommet under den skånske krig; major 1678 ved ingeniørerne og artilleriet, var på Rügen 1679, senere oberstløjtnant og vicekommandant i Fredrikstad.

2) François d'Alquie, fransk dr. med.; om hans virksomhed i Norge har intet kunnet oplyses.

3) Martin Jörgen Rochlenge, søn af Werner Jakob v. R. og Maria v. der Brincken, f. 1631 i Kurland, d. 10. Juni 1691; major i Norge 1658, dansk adel 1666, oberstløjtnant 1671, chef for garnisonskompagniet i Fredrikstad 1672, oberst og kommandant der 1682, i Kristianssand 1684.

4) Gustav Vilhelm Wedel (Jarlsberg). Biogr. Lex. XVIII.

5) Johan Gustav Riedemann, krigsfiskal 1680, auditør og stabssekretær 1696, generalauditør og generalstabssekretær samt justitsråd 1703, død 1708.

6) Rasmus Frandsen Lystrup, søn af oberstløjtnant Frands Jonsen L. og Ingeborg Haraldsdatter, premierløjtnant 1679, kaptajn 1711—1714, død 1716.

7) Otto Harbou, f. 17. Maj 1659, d. 3. Juli 1723. Pers. hist. Tidsskr. 2. R. III, 39.

⁸⁾ Hun hed Anna og har vist været norsk af fødsel, da det af en bemærkning i akterne ses, at hun var stiftatter af nedennævnte borgemester P. Duns.

⁹⁾ Justus Friedlieb, regimentsfeltskær i Norge i 1678, i Fredrikstad fra c. 1683, stadskirurg der 7. Juli 1688, i Skien 23. Aug. 1697; havde tjent fra 1668.

¹⁰⁾ Hans v. Löwenhielm, ejer af Kjölborg. Biogr. Lex. X.

¹¹⁾ Johan Caspar Cicignon. Biogr. Lex. III.

¹²⁾ Lauritz Jensen Dahl, præst i Bahuslen under den skånske krig, i Fredrikstad 1682 til sin død 1699.

¹³⁾ Peder Christophersen Duns, borgemester i Fredrikstad i 1670 eller tidligere. K. Duns: Den dansk-norske Familie Duns.

¹⁴⁾ Vilhelm de Wilde (von der Wilda); ubekendt; hos Hirsch findes kun anført en fændrik Henrik Frantz de W.

¹⁵⁾ Hans Martin Heintz, født i Basel i Schweiz.

¹⁶⁾ Niels Andersen, proviants-, ammunitions- og materialforvalter i Fredrikstad i 1681, afgået for 2. Sept. 1692.

¹⁷⁾ Jakob de Cardes; kaptajn 1646, major 1659, oberstløjtnant og stadsmajor i Fredrikshald, død 1686.

¹⁸⁾ Adam Ludvig Löwenklau, søn af Jens v. Hadersleben; var i kejserlig tjeneste, da den skånske krig begyndte, vendte da hjem som kaptajn, forsat til Norge 1678, major i Fredrikstad 1681, oberstløjtnant 1685—1691, død 1699.

¹⁹⁾ Mikael Jansen Sundt, f. c. 1701, d. 1758. Adelsaarbogen. XXX, 541.

²⁰⁾ Thomas Mennitz (Mennezes, Mings), chef for garnisonskompagniet på Akershus 1680, kaptajn 1682, major 1687.

²¹⁾ Lukas v. der Weyde (Weidau), f. 1647, d. 1697 som tolder i Flekkefjord; løjtnant i den norske hær. Pers.hist. Tidsskr. 1. R. VI. 193.

²²⁾ Hieronymus Frederik Ideking, vistnok af hollandsk slægt, i dansk tjeneste som oberst i Norge 1677; døde 24. Maj 1692 i Amsterdam under en rejse.

²³⁾ Hans Ernst v. Tritschler, søn af Georg Abraham T. og Anna Maria Kammerstadt, f. 3. Okt. 1647 i Lauterbach, d. 23. Juni 1718; i dansk tjeneste 1670; premierløjtnant i Norge, kaptajn, major 1676, oberstløjtnant, oberst 1681, kommandant på Fredriksten, generalløjtnant 1708—1714. Biogr. Lex. XVII.

²⁴⁾ Bernhard Cramer, præsident i Fredrikstad, død for 25. April 1695.

²⁵⁾ Peter Lorentzen Holm, fændrik i Fredrikstad i 1672, kommandant på Agerøen 1688, kaptajnløjtnant 1690, endnu i tjeneste i 1704.

²⁶⁾ Børge Nielsen Drackenborg, stykjuncker i Fredrikshald 1679, stykløjtnant der 1703; død 4. Sept. 1712.

²⁷⁾ Just Hög. Biogr. Lex. VIII.

²⁸⁾ Eilerik Visborg. Biogr. Lex. XIX.

²⁹⁾ Niels Stub. Biogr. Lex. XVI.

³⁰⁾ Mathias Tønsberg, senere stiftamtmand, død 1705. Pers.hist. Tidsskr. 2. R. III, 26, stamtavlen.

³¹⁾ Jesper Pedersen Gram, regimentsfeltskær i Norge 1698—1700, stadskirurg i Bragermæs 30. Nov. 1700; bgr. 27. Jan. 1720 i Bragermæs.